

Мелешко Я.Г.

студент,

*Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

САКРАЛЬНІ АСПЕКТИ БУДІВНИЦТВА ЖИТЛА

Незважаючи на традиційну одноманітність українського житла, кожен з регіонів України має свої особливості щодо будівництва, використання матеріалів, оздоблення приміщень тощо. Українська хата становила найважливіший компонент культури в широкому розумінні цього поняття: і як елемент матеріальної та духовної культури, і як система світоглядних уявлень, виконуючи насамперед оберегові функції. Вона захищала людей не лише від несприятливих природних умов, а й від ворожих темних сил. Тож не випадково, що кожна її деталь, кожна річ і знак мали естетичну та магічну спрямованість [3, с. 18].

Боротьба з природною стихією, бажання найрізноманітнішими засобами задобрити її, прагнення забезпечити надійність та міцність нової оселі – все це знайшло відбиття у глибоко архаїчних, хоч і зафіксованих пізніше, віруваннях, звичаях та обрядах, пов'язаних з вибором місця, часом будівництва житла, його закладин, закінченням будівництва, переходом у новий дім.

Закладання нової хати, початок забудови садиби завжди супроводжувалися багатьма обрядами. Найбільше уваги приділялося вибору місця для житла. Заборонялося будуватися на теренах, де раніше йшла дорога, було когось вбито чи покалічено, був будинок, спалений блискавкою. «Нечистим», отже й непридатним для будівництва хати, було й місце, на якому, за переказами, з'являвся упир. «Чистими», щасливими, придатними для спорудження дому вважали місця, де лягала рогата худоба, водилися мурашки (останні виступали символом родючості). Щоб виявити такі місця, зверталися до практичних дій – пошуків і ворожби [4, с. 56].

Традиційно процесу зведення оселі передувала ґрунтова підготовка, з'ясовувалося чимало обставин. Це, насамперед, вибір місця забудови, яке супроводжувалось різними обрядово-магічними діями. «Господарка, брала спечену круглу хлібину і з чоловіком йшли на те місце де думали будувати хату, там вона брала хлібину, в пелену (тобто, на подол спідниці), і кидала хлібину до гори. Якщо хлібина падала так, як сиділа в печі, то це місце підходило для майбутнього будівництва. Якщо хлібина котилася, а ще гірше падала верхом вниз, то місце не підходяще» [7, ПМА]. Наприклад, під кожним рогом майбутнього житла після заходу сонця таємно від чужих очей насипали купки зерна (там, де буде покуть, піч, причілок і постіль). Перед сходом сонця дивилися, чи цілі купки. Якщо цілі, значить, місце вибрано вдало. Придатним вважалось також місце, де лягає худоба.

Існувало багато своєрідних вимог, дотримуватися яких вважав за необхідне майбутній господар. Це, насамперед, шанобливе ставлення до майстрів, від уміння і сумлінності яких залежало майбутнє життя. Виявляючи гостинність, господар пригощав їх під час закладання будівлі, укладання сволоків, а також по завершенню будівництва [5, с. 97].

Побутовав звичай під час закладання в одну яму класти гроші (щоб не переводились вони у хаті), у другу – вовну (щоб було тепло), у третю – жито (для довголіття). Це було в ранньому родовому суспільстві своєрідною «будівельною пожертвою», компенсацією духам за зрубані дерева. Після задобрювання духів, згідно з віруваннями, у хаті мали водитись гроші, а господар повинен збирати добрі врожаї.

У деяких випадках на вибраному місці сіяли жито: якщо воно проростало, то вважалося, що ділянка обрана вдало. Так само відповідально ставилися люди й до вибору часу для закладин житла. Це вважалося однією з найважливіших умов успішного будівництва. Закладати нову хату було прийнято навесні та влітку. Загалом, в Україні найбільш сприятливими днями вважались вівторок, четвер, п'ятниця та субота. Не бажано було починати будівництво у високосний рік, понеділок, середу та на свята. Перш ніж закладати житло, довідувалися, чи не присвячений цей день комусь із святих мучеників, бо не доведеш справу до кінця. Після закладин уже можна було працювати всі дні, крім неділі, свят та постів [4, с. 83].

Починалися закладини на сході сонця. У центрі майбутнього житла, перед місцем, де мала бути піч, або на покуті (південно-східний куток) ставили стілець, застелений рушником, на якому лежали хрест, букет квітів, хліб, сіль, чашка води чи вина. Старший майстер брав рушник із хлібом, цілував його, промовляючи: «Господи, допоможи», – і починав роботу. Рушник, а інколи і добрий шмат тканини та гроші він потім брав собі. Майстер робив хрест, який під час будівництва поступово піднімався до вершини даху. Щоб будинок стояв довго, перший камінь чи інший будівельний матеріал закладали, коли пролітав крук. На Вінниччині був такий звичай: «Закладання першого каменя здійснював майстер, після чого господар обов'язково мав дати майстру могорич. Перший камінь застиляли рушником і вже на ньому накривали стіл для майстра. Могорич ставили не тільки за «Перший камінь», а й за кожен етап виконаної роботи: будівництво фундаменту, стін, верху, стелі. Рушника, на якому частували майстра, стелили на порозі в день «переходин». У нову хату і зберігали впродовж усього життя» [6, ПМА]. Майстра на закладах добре частували, щоб той «не зарубав на кого-небудь», коли закладатиме першу підвалину; намагалися не потрапляти йому на очі, бо як побачить кого, той може незабаром померти чи сильно занедужати. Крім того, навхрест дерева не клали, бо невдовзі буде в домі мрець.

Дрібні гроші, зерно, хліб, вино, трави, часник, овечу вовну, лампадки, іконки, ладан, освячену воду тощо господарі майбутнього житла обов'язково закладали під усі чотири кутки, а подекуди – лише під один так званий красний куток, що, як правило, був розташований на сході.

По закінченні основних будівельних робіт на гребені даху ставили хрест, колоски збіжжя та букет квітів – це була «квітка». Вивершення хати «квіткою» було своєрідним сигналом до того, що господареві слід розрахуватися з майстром, а господині – накривати стіл [5, с. 108].

Завершуючи будівництво, майстри обов'язково залишали непокритою частину даху над сіньми, вважаючи, що через цей отвір мусить вилетіти все зло. Через декілька днів отвір усе ж закривали. Крім того, після спорудження хати протягом року не можна було її всю білити, а потрібно було залишити хоча б невелику «латку» де-небудь, щоб не бачили сторонні люди.

Перехід або переїзд у нову хату в наших предків супроводжувався різноманітними ритуальними діями. Спочатку на подвір'я запускали півня: де півень, там й інша живність з'явиться, і корови гарно доїтимуться. У дім же першою впускали кицьку (іноді чорного kota), оскільки вона першою зустрічає хазяїна на тому світі, і була прикмета, що хто першим у новий будинок увійде, той помре протягом року. Безпосередньому переселенню людей у новий дім передували ряд дій, пов'язаних з обов'язковим переселенням домовика. Хазяїн вночі в старому будинку кланявся на всі чотири боки і просив домовика завітати в нове житло [2, с. 46]. У новому домі на горищі чи в підпіллі йому вже було приготовлено частування: скибка хліба із сіллю та кухлик горілки. Іноді домовика символічно переносили в постолі, поклавши туди шило й вугіллячко. Існували й інші способи, наприклад, домовика зазивали в мішок чи в горщик із кашею і переносили в них. Час самого переходу в різних регіонах

вибирався по-різному. Це і «рівно опівдні по сонцю», і «якомога раніше перед сходом сонця», причому не в понеділок і не в суботу. Переїжджали і вночі, у ті часи, коли на небі високо стоять Стожари: щоб хазяїна у темряві не бачила нечиста сила, перед місяцем уповні – «щоб усього повно». Щасливими днями для новосілля вважалися свята, особливо Уведення в храм Божої Матері (15 серпня або (28 серпня за новим стилем) [1, с. 304]. Існував і певний ритуал вхідчин. В Україні господар вносив у будинок ікону, а господиня – рогач і кочергу, яким хрестила всі кутки: «щоб ніякі комахи не водилися в хаті». Ставши на порозі, хазяїн читав «Отче наш» і по закінченні молитви входив до господи і ставив ікону на покуття. Потім повертався до дверей, брав у дружини діжу і, вносячи її в будинок, казав: «Як у цій діжі повно хліба, дай Господи, щоб так повно було й у цій хаті хліба і всякої худобини». Після чого діжа ставилася на лавку навпроти печі. Цікаво, що ікону і хліб мав внести обов'язково хазяїн, решта речей переносилася іншими членами родини. У дім домочадці входили відповідно до віку, бо вважалося, що хто раніше увійде, той раніше і помре. Тому часто першими в новий будинок добровільно ступали старі, котрі вважали, що вже «зажилися» на світі [9]. Вхідження в новий дім часто асоціювалося також із подорожжю в інший, незнайомий, а отже повний небезпек світ. Величезне значення після переходу надавалося «оживленню» печі, тобто першому розведенню вогню. Якщо вогонь горить ясно – тож жити в новому будинку буде весело, якщо дим пішов у дім – не уникнути сварок між господарем та господинею. Після того, як поставлено ікони і після прочитання молитви починалася спільна трапеза за столом. Розсідалися суворо за ієрархією: на чолі столу, на покутті, – хазяїн, справа – чоловіки, зліва – жінки і діти. Причому значимішим вважалося те місце, яке було ближче до господаря, і поволі до протилежного кінця столу втрачало свою ієрархічність. Сам акт першої трапези в новому домі символізував поновлення усталеного раніше життєвого укладу. Наступний етап освоєння нового будинку – новосілля, на нього запрошувалися в основному родичі. Гості були неодмінно з хлібом-сіллю. Часто запрошували священника освятити дім. Гарною прикметою вважалося, коли священник забував щось у домі і повертався [3, с. 78].

Ознайомившись із найважливішими елементами традиційної української хати, бачимо їх практичну доцільність, естетичну досконалість і пов'язані з ними залишки давніх уявлень людини про навколишній світ, про різноманітні вірування та забобони. Це наслідок того, що соціально – економічні умови й культурні традиції села залишалися незмінними протягом багатьох сторіч. Нині, коли науково-технічний прогрес охоплює й сільські місцевості, особливо у сфері будівництва, змінюються не лише способи спорудження житла, але й його форми. Відходить у минуле або набуває інших рис і звучання символіка. Але в будь-якому разі її треба знати, пам'ятати і брати з неї все найкраще.

Список використаних джерел:

1. Кримський Аг. Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного: відтворення з авторського макету 1930 р.; / [автор передм. А.Ю. Чабан] / . – Черкаси: «Вертикаль», видавець ПП Кандич. С.Г., 2009. – 464 с.
2. Голан А. Миф и символ. / А. Голан – М.: Русслит, 1993. – 375 с.: ил.
3. Рыбаков Б. А. Язычество Древней Руси. / Б.А. Голан М.; «Наука», 1987. – 790 с.
4. Зеленин Д. К. Восточнославянская этнография. / [Пер. с нем. К. Д. Цивинной Примеч. Т. А. Бернштам и др., Послеслов. К. В. Чистова] – М.: Наука. 1991. – 511 с.: ил.
5. Байбурин А. К. Жилище в обрядах и представлениях восточных славян. / А.К. Байбурин – Ленинград «Наука» Ленинградское отделение, 1983–191 с.
6. ПМА: За свідченням Кам'янської Любов Михайлівни – 1937 р.н. жительки села Біланів, уродженки Чорнобаївського району Черкаської області.

7. ПМА: За свідченням Мелешка Григорія Валентиновича – 1967 р.н. За спогадами його бабусі (моєї прабабусі) Білан Марфи Порфиріївної – 1904 р.н. уроженки села Білани, Кременчуцького району, Полтавської області.

Мельник В.В.

студент;

Крамар Ю.В.

кандидат історичних наук, доцент,

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

МІСЦЕ РЕФОРМАЦІЇ В ІСТОРІЇ ЄВРОПИ МОДЕРНОГО ЧАСУ

Однією з рубіжних історичних подій перехідної (від середньовіччя до нового часу) доби, яка вплинула на зміну мислення тогочасних європейців, поклала початок формуванню національних держав була реформація. Реформація охопила всі сфери життя тогочасного західноєвропейського суспільства – економіку, політику, релігію, змінила ставлення до праці, до світських правителів, дала поштовх розвитку світської культури та науки.

Протягом усього Середньовіччя церква відігравала визначальну роль у житті суспільства, була одним з найважливіших його інституцій. Церковна ієрархія була прямим віддзеркаленням світської ієрархії. Подібно до того, як у світському феодальному суспільстві вибудовувались різні категорії сеньйорів і васалів – від короля (верховного сеньйора) до лицаря, так і члени кліру сходили вниз феодальною драбиною – від Папи (верховного первосвященника) до парафіяльного кюре [1, с. 64].

Реформація (від лат. *reformatio* – перетворення, виправлення) – церковно-релігійний, духовно-суспільний та політичний рух за оновлення в країнах Західної та Центральної Європи у XVI столітті, спрямований на повернення до біблійних першоджерел християнства. Реформацію пов'язують з іменами Мартіна Лютера, Жана Кальвіна та Ульріха Цвінглі – і називають протестантською або ж євангелічною.

Безпосереднім приводом Реформації вважають розповсюдження М. Лютером персональних листів-звернень, в яких він доводив, що спасіння та Божа милість досягаються завдяки вірі, а не купівлі індульгенцій. Загальним суспільним поштовхом стала публікація 25 жовтня 1517 року в місті Віттенберг заклику до теологічної дискусії у формі 95 тез, в яких йшлося про гріх та кару і особливо критикувалась торгівля індульгенціями [4, с. 83].

Окрім лютеранства, згодом виникають й інші течії протестантизму – кальвінізм, цвінгліанство, англіканізм, анабаптизм та ін. Нажаль, протестантам не вдалося втримати єдності. Схожу з Лютером програму реформ висунув швейцарський священик Ульріх Цвінглі. Але на зустрічі у Марбурзі реформатори не дійшли згоди щодо питання Святого Причастя та природи Христа та розсварилися в 1529 році. У 1531 році Цвінглі загинув і порозуміння так і не було досягнуто. Програму Цвінглі продовжив француз Жан Кальвін у Страсбурзі та Женеві. Він з'єднав реформовану церкву у Швейцарії та популяризував Реформацію у Франції, Нідерландах, Шотландії, Угорщині та Польщі.

Реформаційному рухові важко дати однозначну оцінку. З одного боку, християнського світу, який об'єднував всі народи Європи під духовним зверхництвом Папи Римського, більше не існувало, так само як і не існувало єдиної християнської культури. Утворилася чимала кількість національних церков, які часто перебували в